

เทศน์เช้า วันที่ ๑๙ มีนาคม ๒๕๖๐

พระอาจารย์สงบ มนัสสุนโต

ณ วัดป่าสันติพุทธาราม (วัดป่าเขาแดงใหญ่) ต.หนองขวาง อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

ตั้งใจฟังธรรมะ ตั้งใจฟังธรรมเพื่อเราแสวงหาสัจธรรมในชีวิต

ชีวิตของเรา เห็นใหม่ เราหาสัจธรรม เวลาหาสัจธรรม เราเกิดมาเป็นมนุษย์ เกิดมาพบ พระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาสอนให้มัชฌิมาปฏิปทา ทางสายกลาง ทางสายกลาง ทางสายกลางเราก็คิดของเราไปเองทั้งนั้น มันไม่เป็นทางสายกลางโดยสัจจะโดยความจริงใจ

ฤดูกาล เวลาฝนตก เวลาฝนตกขึ้นมา เห็นใหม่ มีความชุ่มชื้นขึ้นมา นี่เป็นดับความร้อนดับความร้อน แต่! แต่มันก็ยังไม่สะใจพวกชาวไร่ชาวนาเขา ชาวไร่ชาวนาเขา เขาต้องการให้ความพอดีของเขาคือความต้องการของเขา ให้ความเหมาะสมในการดำรงพืชไร่ของเขา

การดำรงชีวิต เห็นใหม่ ดำรงชีวิตของเรา ดำรงชีวิตของเรา ถ้าเราหาสัจจะความจริงของเรา เราต้องมีสติปัญญามากกว่านั้น ถ้ามีสติปัญญาดีกว่านั้น เห็นใหม่ มัชฌิมาปฏิปทา มัชฌิมาปฏิปทาของใคร ถ้ามัชฌิมาปฏิปทาของกิเลส กิเลสมันมีความต้องการของมันทั้งนั้น

ถ้ามัชฌิมาของธรรม ถ้ามัชฌิมาของธรรม เห็นใหม่ เริ่มตั้งแต่การกระทำของเรา เราขวนขวายของเรา ถ้ามันสมดุขของเรา เราก็มีความสงบระงับเข้ามาเรื่อยๆ แต่มัชฌิมามันจะละเอียดไปเรื่อยๆ ความละเอียดของมัน ละเอียดมันซับซ้อนเข้าไปในหัวใจเราเรื่อยๆ สิ่งใดที่เราได้ประสบได้พบเห็น สิ่งใดที่ได้ประสบนี่รสของธรรม รสของธรรม ธรรมะมันต้องมีรสชาติ

เวลาเขาบอกปฏิบัติธรรมต้องมีความสุข มีความสุขใจ ความสุขของเขา ความสุขคือความสบายใจใจ ความสบายใจโลกเขาก็สบายใจได้ เขาไปเที่ยวพักผ่อนมาเขาก็สบายใจของเขา

แต่ถ้าเป็นการประพฤติปฏิบัติขึ้นมา ความสบายใจๆ สบายใจ เห็นใหม่ คนบอกสบายใจแล้วเป็นอุเบกขา อุเบกขานั้นก็เป็นธรรมๆ อุเบกขานั้นแหละมันจะไปลงดีและชั่ว อุเบกขามัน

กลางๆ ใจ มันไม่มีเหตุมีผลของมันไง ถ้ามันอุเบกขา อุเบกขา สบายใจเขาว่าเป็นอุเบกขา แต่ถ้าอุเบกขามันก็มีหยาบ มีกลาง มีละเอียดย ผู้ที่ประพฤติปฏิบัติเข้าไปเขาจะมีหลักมีเกณฑ์ของเขา เข้าไปเป็นขั้นเป็นตอนเข้าไป

ถ้าฟังธรรมๆ เพื่อเหตุนี้ไง ฟังธรรมเพื่อหัวใจของเรา ถ้าหัวใจของเรา เรามีสติปัญญา มากขึ้น ถ้าเรามีสติปัญญามากขึ้นเราจะค้นคว้าหาจิตใจของเราได้มากขึ้น มันเป็นเรื่องที่

ทรัพย์สมบัติที่เราแสวงหากันอยู่นี้ ทรัพย์สมบัติแสวงหามาเพื่อดำรงชีวิต ทรัพย์สมบัติ แสวงหามาเพื่อดำรงชีพ ทรัพย์สมบัติ เห็นไหม ถ้าใครประสบความสำเร็จ สังคมเขาสรรเสริญ แต่ผู้ที่ประพฤติปฏิบัติธรรม ประพฤติปฏิบัติธรรม มักน้อยสันโดษ มักน้อยสันโดษ เขาบอกชีวิตนี้ไม่มีความสุข ชีวิตนี้ไม่มีค่า ชีวิตไม่มีค่า ชีวิตมีค่าต้องอาบเหงื่อต่างน้ำแบกหามอย่างนั้นใช่ ไหมถึงจะมีค่านะ มันมีค่าอย่างนี้มันมีค่าแบบโลก โลกเขามองเห็นได้ง่ายไง

แต่ถ้ามีค่าๆ ของเรานะ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ธรรมขึ้นมา เวลาเป็นบุคคลเอกของโลก สั่งสอน ๓ โลกธาตุ สั่งสอน ๓ โลกธาตุเอาอะไรไปสั่งสอน เขา ก็เอาวิมุตติสุขในใจนั้นไปสั่งสอนเขา

ถ้าเราไม่มีวิมุตติสุขในหัวใจ เราไม่มีเหตุมีผลขึ้นมา เราประพฤติปฏิบัติขึ้นมาไม่ได้ มันไม่มีเหตุไม่มีมรรคขึ้นมาเอาอะไรไปสอนเขา จำาสอนเขา จำาสอนเขา เวลาเขาถามขึ้นมา ก็ตอบเขาไม่ได้ พอดตอบเขาไม่ได้เพราะอะไร เพราะเป็นความจำใจ ความจำก็ต้องไปหาเหตุผลในตำรานั้น ถ้าหาเหตุผลในตำรานั้น แล้วตำราเขาบอกว่าอย่างไรเราก็ไม่เข้าใจ เราก็พยายามจะเทียบเคียงขึ้นมา มาสอนเขาให้เข้าใจให้ได้ไง เราเองยังไม่เข้าใจ เราไปสอนคนอื่นให้เข้าใจได้ อย่างไร

แต่ถ้าองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เห็นไหม อาสวักขยญาณ ทำลายอวิชชาในใจ ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหมดแล้ว “มารเอ๋ย เธอเกิดเพราะความดำริของเรา เราจะไม่ดำริถึงเจ้า เจ้าจะเกิดบนดวงใจนี้ไม่ได้อีกเลย” มันมีเหตุมีผลไง เวลาสั่งสอนเขาก็ สั่งสอนเขาตรงนี้ไง สั่งสอนเขาตั้งแต่ เห็นไหม คนที่เป็นคฤหัสถ์ เห็นไหม บริษัท ๔ อุบาสก อุบาสิกา อุบาสก อุบาสิกา เห็นไหม เขาก็มีหน้าที่รับผิดชอบของเขา

เวลาในสมัยพุทธกาลนะ มีพระโงไปเอาไม้ เอาไม้ของกษัตริย์เอามาสร้างกุฏิ แล้วเวลาเขาไปตรวจไม้ ไม้มันขาด เขาก็ไปจับ พอไปจับขึ้นมาไปจับคนที่เป็นผู้ควบคุมดูแล ควบคุมดูแลนั้นนะ เขาบอกพระมาขอ พระมาขอเขาจะตัดหัวเลย เพราะมันของโกงเขา มันเป็นของราชการนี่ก็ไปเอาพระนั้นมา เวลาพระนั้นมาพระบอกว่าเวลาไปเอา มาขอไม้ ก็บอกว่า “กษัตริย์เขาให้แล้ว” กษัตริย์เขาให้แล้วก็ไปเอา ไม้คนที่ควบคุมก็ให้ไปโง พอให้ไปแล้ว เห็นไหม

ถึงเวลาแล้วเขาจับมา ก็บอกว่า “เอ๊ะ! งานเรามาก งานเรามากนะ เราจะลี้กไม่ได้หรอกกว่าเราเคยบอกให้กับพระตั้งเมื่อไหร่” พระต้องไม่ทูลโง พระบอกว่า “จำไม่ได้หรือ เวลาจะสถาปนาเป็นกษัตริย์ ป่า น้ำ ป่าไม้ยกให้สงฆ์ ยกให้สงฆ์” ยกให้พระโง เขาไปอ้างอิงเอาตอนนั้น

แต่เวลาเป็นกษัตริย์ผู้ปกครองงานมากใช้ไหม พุดอะไรไปอาจจำไม่ได้นะ ให้พระบอกมา เวลา กษัตริย์ กษัตริย์บอกเลยนะ รอดชีวิตได้เพราะผ้าเหลืองนะ ถ้าไม่ใช่พระนะตัดหัวเลย แต่เพราะเป็นพระ เวลาเขาพุด เห็นไหม เวลาสถาปนาเป็นกษัตริย์ เขาพุดถึงเวลา ป่า น้ำ เพราะว่าไม่ให้พระที่ประพฤติปฏิบัติตรงเคียงเคียงกันที่โง ว่ามีสิทธิ เป็นผู้ถือครอง เป็นผู้มีสิทธิ ผู้ที่เป็นธรรมเขาไม่หยิบไม่ฉวยนะ

ฉะนั้น กษัตริย์ที่มีธรรมทำนุรู้ถึงพระที่มีคุณธรรมในใจโง สิ่งนี้ถวายพระ ยกให้ แล้วพระให้ใช้สอยตามธรรมวินัยนั้น โงนี้อ้างอิงเลย ไปเอาไม้ในคลัง เขาเอาไว้ซ่อมราชวัง งานเรามาก งานเรามาก คำว่า “งานเรามาก” เห็นไหม เราเกิดเป็นบริษัท ๔ อุบาสก อุบาสิกา งานของเรามีโง งานของเราเยอะแยะ งานของเรา เห็นไหม ต้องทำหน้าที่การงาน งานของเราต้องหาเลี้ยงชีพ งานของเราต้องดูแลครอบครัวของเรา งานของเราเยอะแยะ งานของเราเยอะแยะ งานของเราโง ถ้างานของเรา แล้วเราจะหาประพฤติปฏิบัติขึ้นมาเวลามันที่โง

ธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอก **ทางของคฤหัสถ์เป็นทางคับแคบ** มันคับแคบตรงนี้ คับแคบที่ว่าเราไม่มีเวลาที่จะพยายามเสียดมาเพื่อจะหาความสงบของใจ เราไม่มีเวลาจะเสียดมาเพื่อค้นคว้าหาอริยทรัพย์ สัจจะความจริงในใจ ธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกทางคฤหัสถ์เป็นทางคับแคบ ไม้เราก็อ้างอิงอ้างอิงอย่างไร ไม้โง! รวยนะทำงานได้เยอะด้วย คับแคบที่โง เหงื่อไหลไคลย้อยเลย ไม้มันมันงานสาธุการโง งานหาไว้เป็นสมบัติสาธุการโง มันเป็นของสาธุการโง

ผู้ที่มีปัญญา เห็นใหม่ ในทางเศรษฐกิจใครมีปัญญา ใครมีอำนาจวาสนา จังหวะและโอกาสเป็นของเขาทั้งนั้นนะ ผู้ที่ทำขาดตกบกพร่อง ผู้ที่ทำแล้วไม่ประสบความสำเร็จต่างๆ มันก็มีเรื่องเวรเรื่องกรรมทั้งนั้นนะ กรรมเก่า กรรมใหม่นะ แต่คำว่า “กรรม” ต้องมีกรรมดีด้วยนะ ไม่ใช่มีแต่กรรมชั่ว ถ้าไม่มีกรรมดีเราไม่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์หรอก สิ่งที่เกิดเป็นมนุษย์มีค่าที่สุด เพราะการเกิดอันนี้เกิดจากมนุษย์สมบัติ มนุษย์สมบัติคือศีล & ผู้มีศีลสมบุรณ์ ผู้มีศีล แล้วพอเกิดมาแล้วผู้ที่มีอายุยืนยาว เพราะเขารักษาศีลของเขาดี

สิ่งที่เราเกิดมาเป็นมนุษย์ มนุษย์สมบัติมีค่าที่สุด เพราะเป็นมนุษย์แล้ว เราเป็นฆราวาส เราก็แสวงหาเพื่อเลี้ยงชีพของเรา เพื่อแสวงหาเพื่อความสุขความจริงของเรา ถ้าเห็นภัยในวิภวสงสารมาบวชเป็นพระ มาบวชเป็นพระทางกว้างขวางแล้ว ทางกว้างขวาง เห็นใหม่ จันเสร็จแล้ว ๒๔ ชั่วโมง วัดเรา ๒๔ ชั่วโมง เพราะ เพราะเราแสวงหาอย่างนี้ เราบวชใหม่ ๆ เราแสวงหาที่นี้เราแสวงหาการประพฤติปฏิบัติ เราแสวงหาครูบาอาจารย์นะ เราคิดถึงหัวใจของผู้ที่ประพฤติปฏิบัติ หัวใจของผู้ที่บวชใหม่ ๆ เขาต้องการอะไร

ฉะนั้น วัดเรานี่ จันเสร็จแล้วนะ เว้นแต่ผู้ที่เข้าเวร วัดเป็นที่สาธารณะ มันต้องมีผู้ที่ควบคุมดูแล ผู้ที่เข้าเวร ผู้ที่อยู่ภาระหน้าที่ ผลัดกัน เราก็รับผิดชอบหน้าที่ แต่ผู้ที่ไม่ มีหน้าที่ ๒๔ ชั่วโมง ๒๔ ชั่วโมง ทางของพระมันกว้างขวาง กว้างขวางอย่างนี้ กว้างขวางว่าเรามีเวลา ๒๔ ชั่วโมงเลย อดอาหารก็ได้ อดนอนก็ได้ ๒๔ ชั่วโมงเป็นอิสระ เป็นเสรีภาพที่จะประพฤติปฏิบัติเต็มที่ เป็นสิทธิ์ ทางของพระกว้างขวาง กว้างขวางอย่างนี้

แต่ถ้ามันกว้างขวางในหัวใจนะมีสติหรือไม่ ถ้าไม่มีสตินะกิเลสมันบีบคั้น กิเลสมันเหยียบฉวย กิเลสมันบีบคั้น มันตีตมันดันในใจ นี่คับแคบแล้ว กิเลสมันทำให้คับแคบ มารเอ๋ย เธอเกิดจากความดำริของเรา เราจะไม่ดำริถึงเจ้า เจ้าจะเกิดบนหัวใจเราไม่ได้เลย แต่ของเราสามารถเต็มหัวใจเลย มันบีบบี้ไฟไฟ มันเหยียบย่ำในใจ เวลาทางกว้างขวางก็ลงไปทางจงกรม สีนั่งสมาธิภาวนารักษาหัวใจของตนสิ ถ้ามันนั่งไม่ได้นะ คนถ้าไม่มีงานทำ คือว่า ไม่มีมรรคในหัวใจ เดินไม่ได้หรอก ๒๔ ชั่วโมงอยู่ไม่ได้ นั่งก็นั่งไม่ได้ ทำสิ่งใดก็ไม่ได้

แต่ถ้ามันทำได้ๆ ทำได้ต้องหัวใจมีบาทมีฐานของมัน ถ้าหัวใจมีบาทมีฐานขึ้นมา ทางจงกรม เห็นใหม่ สวรรค์เลย วิมานเลย สิ่งปรารถนาเลย อยากจะเข้าสู่ทางจงกรม ครูบา

อาจารย์ที่ประพฤติปฏิบัติเป็นของท่าน มันเรียกร้อง หัวใจนะมันเรียกร้อง มันแสวงหา เมื่อไหร่เราจะได้ภาวนา เมื่อไหร่เราจะได้เผชิญหน้ากับกิเลส มันแสวงหาตลอด

แต่! แต่คนไข้ใหม่ เกิดมามันก็ต้องมีปัจจัยเครื่องอาศัยไข้ใหม่ ถ้าไม่รักษาชีวิตนั้นมันก็จะตายไป ถ้ามันจะตายไปก่อนที่กิเลสมันจะตายเราเสียโอกาสนะ มันถึงต้องเจียดเวลามา บิณฑบาต บิณฑบาตมาขบมาฉัน เลี้ยงชีพไว้ รักษาชีวิตนี้ไว้ รักษาชีวิตนี้ไว้เพื่อประพฤติปฏิบัติ ไง คนถ้ามันมีเหตุมีผลของมัน

ฉะนั้น ครูบาอาจารย์ท่านจะดูอย่างไร ใจของเรา ถ้าเป็นพระจริงๆ ถ้าพระมีเหตุมีผล มีมรรคมี่ผลในใจ โอ้โฮ! ทางจงกรม นั่งสมาธิภาวนามันเป็นสิ่งที่โหยหา เขาโหยหาอย่างนี้ ถ้ามันเป็นธรรมๆ งานของพระ งานของพระ งามของพระ งานหาอริยทรัพย์ ทรัพย์สมบัติที่เป็นภายในหัวใจนี้

แล้วทรัพย์สมบัติที่เป็นภายในหัวใจนี้ ใครเป็นคนการันตีว่ามีทรัพย์มากมีทรัพย์น้อยละ ถ้ามีทรัพย์มากมีทรัพย์น้อย มันเป็นปัจจัยตั้ง เป็นสันทิฏฐิโกในใจนี้ ใจมันอยู่ที่พฤติกรรม การกระทำนั้น ใจ ถ้าพฤติกรรมการกระทำนั้น เพราะมันมาจากหัวใจ ถ้าหัวใจมันมีสติมีปัญญาใน ใจมันจะไปทำวิชาใหม่ ทำตามกิเลสค้นหาความทะยานอยากใหม่

เพราะกิเลสค้นหาความทะยานอยาก นี้ ใจ กรรมจำแนกสัตว์ให้เกิดต่างๆ กันนะ เรา รู้ว่า กรรมมันจำแนกอย่างไรให้มันเกิดอย่างไร แล้วเราก็เกิดมากับมันตลอด แล้วเราก็มาประพฤติปฏิบัติขึ้นมาจนมีสติมีปัญญาจนเท่าทันมัน ตามมันทันมันถึงสงบเข้ามาได้ ใจ เวลาใช้สติปัญญา แยกแยะมัน ทำลายมัน ใช้อวิชาใช้อกิเลสค้นหาความทะยานอยากที่มันทำลาย มันทำลาย หัวใจของสัตว์โลกที่ให้เวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏะในความมืดบอด แล้วเราไปรู้เท่าทันมัน รู้เท่าทันมัน แล้วจะยังเดินตามมันอีกไหม จะให้มันชี้นำอีกไหม จะเดินตามมันอีกไหม

มันเป็นไปไม่ได้เลยที่จะเดินตามมันไป ใจ ถ้าไม่เดินตามมันไป แล้วสิ่งที่ตรงข้ามมันคือ อะไรละ วิหารธรรม วิหารธรรมคือความสุข ความสงบความระงับในใจนั้น ความสุข ความสงบ ความระงับในใจนั้น ฉะนั้น องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังเดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนาของท่านจนหมดอายุขัย วิหารธรรมของผู้มีคุณธรรม เห็นไหม เดินจงกรมก็เหมือนกับเครื่องยนต์ กลไก เราดูแลรักษา เราต้องใช้งาน เราต้องบำรุงรักษา

นี่ก็เหมือนกัน ชั้นที่ ๕ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ จิตเดิมแท้ที่มันส่องใสต่างๆ เติบงกรรม นั่งสมาธิภาวนาเพื่อดูแลรักษานี้วิหการธรรม ไม่ใช่ประพฤติปฏิบัติเพื่อชำระล้างกิเลส แต่เขาทำเพื่อความผ่อนคลาย ความผ่อนคลายนะ

เวลาพระในสมัยพุทธกาลเขาเห็น เขาพบกัน เห็นไหม “เธอยังทนได้อยู่หรือ เธอยังทนได้อยู่หรือ” มันไม่มีอะไรเป็นความจริง เสื่อมสภาพหมดไป ร่างกายมันต้องบีบคั้น เวลาเป็นเฒ่าแก่ขึ้นมา เห็นไหม หัวเข่าเจ็บ ทุกอย่างมันปวดมันเมื่อย เธอยังทนได้อยู่หรือ

ผู้ที่มีสติปัญญา เห็นไหม กายกับใจไม่เกี่ยวเนื่องกัน กายเป็นกาย ใจเป็นใจอยู่ด้วยกัน อาศัยด้วยกัน จนกว่ามันจะหมดอายุขัย ถ้าจนกว่าจะหมดอายุขัยนะ เพราะว่าไม่เร่งเกินไป ไม่ผ่อนเกินไป มัชฌิมาปฏิปทา เห็นไหม ไม่เร่ง ไม่อยากตาย ไม่อยากตาย ไม่อยากทำลาย อยากจะไปวิมุตติสุขจริงๆ สุขุภาทิเสสนิพพานพระอรหันต์ที่ดำรงชีพอยู่ มีเศษส่วนคือร่างกายนี้ ภาตุนั้นยังมีร่างกายนี้ แต่วิหการธรรมมันคุ้มครองดูแล ปกป้องดูแลรักษาไว้ รอจนกว่ามันจะหมดอายุขัยไป เพราะทำลายไม่ได้ มันมีค่า

ชีวิตนี้มีค่ามากนะ เราทุกข์เรายากกันอยู่นี้ เห็นไหม สิ่งนี้เราต้องการความสุขๆ ความสุขทางโลกเราพยายามแสวงหามาเพื่อเรานะ เวลาที่เราประพฤติปฏิบัติขึ้นมา เวลาวิกฤตขึ้นมา เจียนอยู่เจียนไปไป เจียนอยู่เจียนไป อดนอนผ่อนอาหารนี้เจียนอยู่เจียนไป เจียนอยู่เจียนไป มันธรรมดา มันอยู่พักตาย พักตายไป เพราะอะไร เพราะว่ากิเลสมันจะบอกว่ายาวแล้วนะ ทำไม่ได้ นะ เดี่ยวจะตายนะ ลำบากนะ ทุกข์นะ มันจะมาหลอกตลอด เวลาพักตาย อะไรตาย อะไรตาย ก่อน ใ้คนที่ตายคือคนประมาท คนที่ขาดสติ ใ้คนนั้นนะตาย

แต่เวลาผู้ที่ประพฤติปฏิบัติ สติมันสมบูรณ์ตลอด มันจะไปตายไปไหน มันพร้อมอยู่ตลอดเวลา ผู้ที่มีอิทธิบาท ๔ จะอยู่อีกก็หนึ่งก็อยู่ได้ ถ้ามันอยู่อีกก็หนึ่ง สติมันพร้อม จิตมันจะออกไปได้อย่างไร มันทำลายแค่นั้น จิตมันไม่ออกไปมันก็ไม่ตาย ไม่ตายทั้งนั้นนะ

นี่ก็เหมือนกัน ผู้ที่ประพฤติปฏิบัติขึ้นมา เห็นไหม เวลามันเจียนอยู่เจียนไป เจียนอยู่เจียนไป มันแลกมาด้วยอย่างนั้นนะ แลกมาด้วยการประพฤติปฏิบัติ แลกมาด้วยสติปัญญาอย่างนี้ ฉะนั้น เวลามันเห็นคุณค่าของชีวิตนี้ไป แล้วจะทำลายได้อย่างไร ทำลายไม่ได้หรอก ไม่มีใครทำลายได้หรอก ดูสิเวลาครูบาอาจารย์ท่านพูด จิตที่เป็นธรรมๆ มันเหมือนเข้าได้กับทุกสรรพสิ่ง

ในโลกนี้ เม็ดหิน เม็ดทรายมีค่าเท่ากันหมด มันเสมอภาคหมด ไม่มีอะไรสูง ไม่มีอะไรต่ำ ไม่มีอะไรเลย ไม่มีอะไรเลย แต่เป็นธรรมทั้งนั้นเลย เป็นธรรมอย่างนั้น นี่ธรรมเหนือโลก

เราว่าธรรมะเป็นธรรมชาติ ธรรมะเป็นธรรมชาติ ธรรมะก็เป็นธรรมชาติ ถ้าธรรมชาติ สำหรับผู้ที่ฝึกหัด ผู้ที่ศึกษาใจ ถ้าธรรมชาติ เห็นใหม่ เราก็ติดอยู่นั่นนะ แต่ถ้ามันเหนือกว่า มันดีกว่า มันพ้นจากโลกธาตุไป กามภพ รูปภพ อรูปภพ ๓ โลกธาตุ มันพ้นจากโลกนี้ไป มันเหนือทั้งหมด นี่ใจธรรมเหนือโลก เหนือโลก เหนือโลกเหนือสงสาร เหนือความคิด เหนือความคาดหมายทั้งสิ้น

แต่พวกเราศึกษามาพวกเราก็คาดหมายอย่างนั้นนะ เราคาด เราหมาย เราอยากได้ อยากดี มันถึงมัชฌิมาของกิเลสใจ ถ้ามัชฌิมาของธรรมๆ นะ ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ เวลาหน้าแล้งเขาสูบน้ำมา ต้นน้ำมันเอาหมดเลย กลางน้ำยังไม่ได้ ปลายน้ำร้องโอดครวญเลย แล้วต้นน้ำมัชฌิมาปฏิบัติหรือไม่ กลางน้ำมัชฌิมาปฏิบัติหรือไม่ ปลายน้ำมัชฌิมาปฏิบัติหรือไม่ ถ้ามัชฌิมาปฏิบัติมันจะแบ่งอย่างไรให้มันเท่ากัน เพราะกิเลสต้นหาความทะยานอยากของคนมันเห็นแก่ตัวทั้งนั้น เอาตนเองก่อน เอาตนเองก่อน

แต่ถ้ามันจิตใจที่เป็นธรรมๆ เอาคนอื่นก่อน เอาคนอื่นก่อน เราประชุมกัน เราดูแลร่วมกัน เราแบ่งปันกัน เราแบ่งปันกันมันแสนยากนะ แต่ใจถ้าชุมชนร่วมกันเป็นสหกรณ์ แล้วผู้นำที่ดีพยายามฝึกฝนขึ้นมา มันจะมีตัวแทนขึ้นมาที่เป็นคนดี คนดี คนดีเพราะการหล่อการหลอม การเห็นผลประโยชน์ เห็นการขัดแย้ง เห็นการแตกทำลาย เห็นการเห็นแก่ตัว แล้วทำให้ทุกอย่างเสียหายๆ ไป ถ้ามันเห็นทั้งสองฝ่าย เห็นทั้งคุณประโยชน์ที่เราร่วมมือกัน เราทำแล้วได้ประโยชน์ เห็นถึงการว่าเราแตกแยกกัน เราทำลายกัน แล้วทุกคนไม่มีใครเหลือเลย ตายหมดเลย

เพราะน้ำมันแย่งชิงกันจนไม่มีอะไรเป็นประโยชน์กับใครทั้งสิ้นเลย เห็นทั้งแง่ดี เห็นทั้งแง่ลบ แล้วพัฒนาขึ้นมา นี่ผู้นำที่เกิดใหม่ ผู้นำที่ต่อเนื่องกันมา มันต้องมีหัวหน้าที่ดี หัวหน้าที่ดี ทำให้ชุมชนนั้นมั่นคง มัชฌิมาปฏิบัติของธรรมต้องเป็นอย่างนี้ ไม่ใช่มัชฌิมาของกิเลสใจ มัชฌิมาของกิเลสก็พอดีใจ ยังไม่พอด้วยขาดอีกชนิดหนึ่ง จะเอาอีกใจ นี่มัชฌิมาของกิเลสใจ

นี่มัชฌิมาปฏิบัติเป็นธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะท่านเห็นถึงความสุดโต่งทั้งสองข้าง ความสุดโต่ง เห็นไหม เราเนี่ยเข้มแข็งมาก เราเนี่ยเข้มข้มมาก เข้มข้มมาก

มันก็ติด แต่ครูบาอาจารย์ท่านประพฤติปฏิบัติไปแล้วนะ ท่านบอกว่าขณะที่ปฏิบัติ นั้นนะมันก็พอดี มันพอดีขณะที่ประพฤติปฏิบัติ พอดีหมายความว่าถ้าไม่เข้มแข็ง ไม่มันคงเลย มันก็จะไม่เข้าไปถึงสิ่งนั้น พอมันเข้มแข็งมันคงขึ้นไป มันสุดโต่งไป สุดโต่งไปมันก็สมดุลงมันก็หาของมัน คือพยายามทำซ้ำๆ จนเป็นประสบการณ์ขึ้นมา เดียวก็ลงพอดีผัวะ! พอลงพอดีผัวะนั้นแหละมรรคสามัคคี มรรคสามัคคีสมดุลงของมัน แต่ถ้าอ่อนแอๆ มันขึ้นไปถึงตรงนั้นได้ยากไป

นี่มันอยู่ที่ครูบาอาจารย์ไง ถ้าครูบาอาจารย์ของเรา ท่านเป็นครูบาอาจารย์ของเรา ท่านคอยชี้แนะเรา ท่านเป็นหลังอิงให้เรานะ เรามีครูบาอาจารย์เป็นที่พึ่งที่อาศัยมันจะเป็นประโยชน์กับเรานะ นี่ฟังธรรม ฟังธรรมเพื่อหัวใจดวงนี้นะ ฟังธรรมเพื่อหัวใจของเรา

เรื่องของโลกมันก็เป็นเรื่องของปัจจัยเครื่องอาศัยของโลก เรื่องของกรรม เรื่องของกรรม เป็นเรื่องส่วนตัวนะ พ่อแม่ เห็นไหม กตัญญูกตเวทียเป็นเครื่องหมายของคนดี เราก็ดูแลพ่อแม่ของเรา นี่เรื่องโลกๆ ทั้งนั้นนะ เรื่องโลกๆ ทั้งนั้นนะ แต่หัวใจเราละ ถ้าพ่อแม่ของเราหูตาสว่าง มันไม่ใช่ใช้ผลประโยชน์ได้เฉพาะโลกนี้นะ โลกหน้า โลกหน้าถ้าจิตนี้ออกจากร่างนี้ไป มันไปโลกหน้ามันมีบุญกุศลอันนี้ไป มันส่งเสริมไป เราดูแลตั้งแต่โลกนี้ โลกหน้าหนุนนะ

แต่โลกไม่เข้าใจ โลกไม่เข้าใจหรอก โลกต้องให้บ่อน้ำบ่อน้ำขาวอยู่ที่บ้านนั้นนะ บ่อน้ำบ่อน้ำขาวเราก็ทำนะ สิ่งนี้มันเป็นธาตุ ๔ และชั้น ๕ มันมีของประจำโลก แต่จิตดวงที่เกิด จิตคือมันมีความรู้สึกทุกข์ ใจจิตดวงนั้น ใจความรู้สึกอันนั้น ความรู้สึกอันนั้น อันนั้นนะ ดูแลอันนั้นแล้วอันนั้นคนจะดูแลได้ เราเข้ามาดูแลของเราเอง แล้วเราปลดเปลื้องของเราเองนะ เวลาเราปลดเปลื้องจนมันสูญสิ้นไปกับหัวใจ มันก็รู้อยู่อันนั้น มันรู้จำเพาะตนไง แต่รู้จำเพาะตน มันรู้จำเพาะตนแต่มันตรวจสอบได้ ตรวจสอบได้ตอนที่ผู้ที่ประพฤติปฏิบัติถึงหรือเท่ากันแล้วถาม

เวลาครูบาอาจารย์ของเราจะพูดคำเดียว **ธมฺมสากัจฉา** **เอตมฺมจฺลฺมุตฺตมํ** พูดคำเดียวจบๆ ไม่เยิ่นเย้อ ไม่วุ่นวาย ไม่เรื่องมาก ใจปฏิบัติเรื่องมากนะไม่ใช่ ปฏิบัติไม่มีเรื่องมากปฏิบัติแล้วมันจบสิ้นกระบวนการทั้งสิ้น แล้วที่เดียวจบหมด นี่คือธรรม เอวัง